

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-87>

УДК 336.05

АНАЛІТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОВІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

ANALYTICAL CHARACTERISTICS OF THE PROFITABILITY MANAGEMENT PROCESS OF THE ENTERPRISE IN MODERN CONDITIONS

Мартиненко Василь Петрович

доктор економічних наук, професор,
НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1471-5475>

Григоренко Ольга Валентинівна

магістрантка,

НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-9342-7191>

Martynenko Vasyl, Grigorenko Olga

NTUU "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

У статті аналізується поняття прибутку як фундаментальна категорія, також автори вказують на помилковий підхід до його розуміння як математичної різниці між доходами та витратами, наголошуючи на його багатоаспектній ролі в умовах динамічного розвитку ринкових відносин. У статті виділено та охарактеризовано чотири основні функції прибутку. З огляду на динамічну природу прибутковості, автори наголошують на різномірності стейкхолдерів, зацікавлених у прибутковому функціонуванні підприємства. Автори аналізують конкретні завдання, що постають перед підприємством у контексті процесного управління формуванням прибутковості. У дослідженні виділено широке коло комплексних задач управління прибутковістю та обґрунтовано необхідність структурованого комплексного підходу до їх вирішення (стратегічний, організаційний та системний). У статті описані перспективи розвитку процесу управління прибутковістю, зокрема застосування дизайн-мислення для креативізації робочого середовища, інтегроване управління ризиками та доходами та підвищення відповідальності бізнесу за допомогою сталих систем.

Ключові слова: прибуток, управлінська діяльність, управління прибутковістю, ефективність, конкурентний розвиток.

This study is dedicated to providing a comprehensive and analytical exploration of the management process involved in ensuring the profitability of entrepreneurial entities. The research delves into the examination of functional features, key stakeholder groups, and contemporary approaches to organizing effective profitability management systems. The article takes a critical stance on the conventional understanding of profit, challenging the common misconception of simplifying it to a mere mathematical difference between income and expenses. Instead, it places emphasis on unraveling the multifaceted role that profit plays in the dynamic development of markets. The study meticulously identifies and characterizes four primary functions of profit, underlining its dynamic and diverse nature in response to the ever-changing landscape of market dynamics. Throughout the exploration, the study consistently highlights the varied and sometimes conflicting interests of stakeholders deeply invested in the profitability of the enterprise. In addition to providing a theoretical foundation, the authors delve into the practical aspects by navigating through the specific tasks that confront enterprises in the complex landscape of managing profitability formation through process management. They advocate for a comprehensive problem-solving approach that spans strategic, organizational, and systemic dimensions, aiming to address the multifaceted challenges associated with profitability in a holistic manner. Furthermore, the article explores the practical application of the factor model for enterprise profitability management, offering valuable insights into how enterprises can navigate the complexities of profitability management through a structured and strategic approach. It presents a formalized circular sequence of management steps, providing a practical guide for organizations seeking effective profitability management. Going beyond the current state of practice, the study identifies and discusses promising directions

for advancing profitability management processes. These include incorporating design thinking to foster a creative work environment, adopting integrated risk and income management strategies, and enhancing responsibility in management through a system that integrates economic, social, and environmental considerations. The authors underscore the paramount importance of a systematic approach to profitability management, aligning with market practices rooted in creativity, inclusiveness, and social responsibility.

Key words: profit, managerial activity, profitability management, efficiency, competitive development.

Постановка проблеми. У сучасних глобалізаційних умовах та постійних трансформаціях у економічному середовищі, підприємства зіштовхуються з різноманітними викликами, які також знаходять своє відображення у сфері управління прибутковістю. Одним із важливих аспектів цього процесу є не лише проведення аналізу, формування висновків та виділення характеристик, але й подальша активна реалізація стратегій управління прибутковістю для забезпечення стабільності та конкурентоспроможності бізнесу.

Серед ключових факторів впливу на управління прибутковістю варто визначити ефективність обраної стратегії, врахування впливу зовнішніх факторів на фінансовий результат та використання інноваційних підходів та сучасних інструментів. Незважаючи на наявність теоретичних знань та методологій, багато підприємств відчують складнощі в успішній реалізації обраного стратегічного курсу, що свідчить про актуальність проблеми даного дослідження.

Процес управління прибутковістю стає особливо складним у зв'язку з нестабільністю економічного середовища та постійною невизначеністю щодо перспектив розвитку. Підприємства повинні не лише адаптуватися до швидкозмінних умов, але й стратегічно планувати свої дії, враховуючи ці фактори. Зростаюча кількість доступних аналітичних даних і обмежений час для їх обробки і аналізу роблять завдання розробки ефективних стратегій управління прибутковістю ще більш складним.

Таким чином, актуальність статті зумовлена необхідністю систематизувати аналітичні підходи до управління прибутковістю підприємства в сучасних умовах, а також визначити оптимальні рішення та розробити рекомендації для підприємств. Фокус дослідження спрямований на збільшення ефективності управління фінансовою стійкістю та доходністю, враховуючи усі сучасні тенденції та виклики економічного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз процесу управління прибутковістю підприємства можна побачити в дослідженнях як українських, так і іноземних вчених. Серед

них Гуменюк В. С. [1], Мартиненко В. П. [2], Кушик І. Л. [3], Погребняк А. Ю. [4], Ліннік І. М. [4], Підлісна О. А. [6], Денисенко Л. О. [7], Кучерявенко Ю. О. [7], Марченко В. М. [8], Прус К. В. [8] та інші. Особливої уваги заслуговують дослідження методичних підходів щодо оцінки ефективності діяльності підприємства, в яких на прибутковості підприємства та управлінні нею часто акцентується значна увага. Однак, такі дослідження потребують постійної актуалізації, бо кон'юнктура ринку змінюється швидкими темпами та потребує негайної реакції та корегування стратегій діяльності підприємств.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз стану досліджень в області управління прибутковістю підприємств вказує на наявність невирішених аспектів, що стосуються багатоаспектної ролі прибутку в умовах сучасного ринкового середовища. До цього часу недостатньо досліджено питання різноманітності стейкхолдерів, зацікавлених у прибутковому функціонуванні підприємства, а також конкретні завдання, що виникають у контексті процесного управління формуванням прибутковості. Такі прогалинки в літературі визначають актуальність дослідження та потребу у подальших розширеннях наукового підходу до аналізу управлінської діяльності з метою підвищення прибутковості підприємств.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є надання аналітичної характеристики процесу управління прибутковістю підприємницького утворення у розрізі дослідження функціональних особливостей, ключових груп стейкхолдерів, а також актуальних підходів організації системи управління прибутковістю підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з фундаментальних категорій, що детермінує сутнісне наповнення теоретичних понять підприємницької діяльності та підприємства загалом як специфічного організаційного утворення є прибуток. Помилковим підходом є семантична редукція даної категорії до математичної різниці доходних та витратних потоків, на протилежність прибутку в умо-

вах динамічного розвитку ринкових відносин виконує широке коло функцій, зокрема: (1) об'єкт цільової спрямованості управлінської діяльності – досягнення стану прибуткового функціонування виступає базою метою організації внутрішньо-господарських процесів підприємницького утворення, імплементації стимулюючих заходів регуляторного впливу з боку владних структур, складає передумови ресурсного забезпечення сталого функціонування та розширеного відтворення економічних систем; (2) уніфікована міра ефективності – за своєю природою категорія прибутку слугує засобом рефлексії особливостей внутрішньо-організаційних процесів функціонування господарських структур з позиції якості сформованих співвідношень основних параметрів діяльності, їх об'єктивної спроможності до високої економічної віддачі; (3) стимул конкурентного розвитку організації – прибуток виступає об'єктивним матеріальним чинником інтенсифікації управлінських зусиль у напрямку набуття конкурентних якостей, що сприятимуть розширенню діяльності та укріпленню поточних ринкових позицій; (4) ресурс розвитку – прибуток складає матеріальну основу та ресурсне ядро реалізації внутрішніх трансформацій господарського середовища підприємства, дозволяючи, разом з тим, уникнути додаткових витрат на залучення грошового ресурсу із зовнішніх джерел.

Слід зауважити, що окрім широти функціональних ролей прибутку у контексті функціонування та розвитку підприємницьких утворень, важливим є його місце у системі цілепокладання ключових елементів суб'єктного складу економічних систем. Адже, прибуток як економічна категорія характеризується наявністю різномірним за своїм складом та специфікою внутрішньої мотивації переліком основних стейкхолдерів, зацікавлених в організації ефективної системи управління прибутком. У даному контексті варто відзначити наступні групи стейкхолдерів:

1. Кадровий склад підприємства (прибуткове функціонування підприємницького утворення є одним із першочергових чинників мотивування працівників організації, оскільки з одного боку, прибутковість виступає гарантією господарської надійності та фінансової стійкості підприємства як роботодавця, а з іншого високі прибуткові показники формують ресурсне забезпечення збільшення матеріальної мотивації робітників разом із відповідними заходами із поліпшення умов праці);

2. Споживчий сектор (потенційне коло споживачів продукції підприємства напряму зацікавлене в прибутковому функціонуванні останніх, оскільки динамічні умови конкурентних взаємодій вимагають постійного вдосконалення якісних показників виробленої продукції, сервісного обслуговування тощо як базової передумови отримання доходних надходжень);

3. Державний сектор (прибуткове функціонування підприємницького сектору є першочерговою метою реалізації регуляторних практик з боку держави, адже має місце пряма кореляція між ефективним функціонуванням підприємств та створенням передумов економічного зростання, нарощення ресурсної спроможності держави за рахунок додаткових податкових надходжень, стабілізація ринку праці, поліпшення загальних життєвих умов населення);

4. Основні партнери (універсальність прибутку як міри економічної ефективності визначає зацікавленість у ефективному управлінні ним з боку основних партнерів підприємства, що в перспективі складає передумови до продуктивної довгострокової співпраці, набуття ділової репутації, розширення співпраці та організації коопераційних відносин);

5. Громадянське суспільство (в умовах актуалізації концептуального базису теорії сталого розвитку як дорожньої карти побудови системної архітектури управління підприємницькою структурою, важливості набуває соціальна відповідальність як окремий організаційний аспект діяльності ресурсне підкріплення реалізації якого забезпечується найперше за рахунок досягнення прибуткового стану функціонування підприємницького утворення).

Слід зауважити, що прибутковість як об'єкт управлінської діяльності слід розглядати у якості динамічного процесу, що зазнає поліфункціональних впливів різномірних за своїм походженням та характером чинників. Тобто прибутковість не можна трактувати виключно у якості характеристики досягнутого стану, натроти це динамічна система процесного управління, яка вимагає перманентного моніторингу, контролю та комплексного управління на різних часових та функціональних горизонтах діяльності.

Виходячи з наведеної вище характеристики економічних мотивів досягнення прибуткового функціонування підприємством з позиції ключових стейкхолдерів, послідовним кроком є аналіз конкретних завдань, які постають перед підприємницьким утворен-

ням у контексті реалізації процесного управління формуванням прибутковості. До таких завдань варто віднести:

- кількісне нарощення абсолютних значень прибуткових надходжень у їх реальному вимірі;

- забезпечення рівномірного розвитку усіх функціональних напрямків діяльності підприємницького утворення, сприяючи мобілізації ресурсних складових діяльності, що знаходяться поза господарським обігом;

- конструювання розгалуженої системи прогресивного планування, що має охоплювати як асортиментно-номенклатурний склад продукції підприємства, так безпосередньо методичний інструментарій реалізації планування на основі актуальних управлінських практик сучасності;

- оптимізація цінових параметрів реалізації продукції та загальних підходів до їх ідентифікації, що є особливо актуальним в умовах інтенсифікації кризових явищ в межах макроекономічного середовища, яке супроводжується зростанням цінової чутливості споживчого сектору;

- імплементація інноваційно-орієнтованість стратегій інтелектуалізованого розвитку підприємницького утворення з метою отримання набуття інтенсивних переваг у забезпеченні прибуткового функціонування підприємства.

Наявність широкого кола комплексних задач системи процесного управління прибутковістю господарських суб'єктів вимагає структурованого підходу до реалізації відповідних заходів. Виходячи з цього, економічною наукою виокремлюється низка традиційних підходів націлених на успішне досягнення означених цілей, серед яких, особливої уваги заслуговують стратегічний, організаційний та системний.

Стратегічний підхід передбачає формування системи процесного управління прибутковістю на основі прийнятої конфігурації стратегічних цілей функціонування підприємницького утворення, що відповідним чином визначає, з одного боку, якісний склад інструментарію забезпечення прибуткового функціонування, а іншого, ресурсне підкріплення перспективних управлінських дій у напрямку розвитку організації.

Організаційний підхід зосереджує фокус уваги управлінського персоналу на питаннях оптимальної організації внутрішнього-господарського структурного розподілу повноважень, функцій, процесів, управлінських

аспектів реалізації ключових аспектів забезпечення прибуткового функціонування (системи планування, контролю, мотивації тощо). Тобто управління прибутковістю зводиться до можливостей ефективного налагодження функцій оперативно-тактичної координації у межах ендогенного середовища підприємства, що має одночасно відповідати специфічним потребам конкретного підприємства, а також зберігати властивості гнучкості та адаптивності.

Системний підхід полягає у розгляді прибуткового функціонування підприємницького утворення як загального процесу, починаючи від базового ресурсного забезпечення організації виробничо-адміністративних процесів, закінчуючи специфікою збутової діяльності та політики просування. Таким чином, управління прибутковістю розглядається як системний динамічний процес, що характеризується складною структурою поліфункціональних елементів у їх прямому взаємозв'язку та взаємообумовленості процесних стадій.

Одним із актуальних напрямків вдосконалення вищезазначених підходів формування процесу управління прибутковістю підприємницького утворення є використання пофакторної моделі, що передбачає деталізацію ключових елементів внутрішнього та зовнішнього середовища у розрізі їх впливів на прибуткові надходження, з метою досягнення певного ступеня системної керованості наслідків впливу відповідних чинників.

Узагальнено прикладне застосування пофакторної моделі управління прибутковістю можна формалізувати у вигляді кругової послідовності управлінських кроків:

1. Ідентифікація системи факторів впливу на параметри прибутковості, що включає відповідне градуювання впливовості чинників з метою виокремлення базових точок управлінської активності, тобто ступінь вагомості конкретного фактору у перспективі визначатиме доцільність залучення управлінського ресурсу для забезпечення його керованості.

2. Формалізація каузального зв'язку ідентифікованих факторів з параметрами прибутковості підприємницької структури, що передбачає побудову відповідної імітаційної моделі, що дозволить систематизувати кількісні показники факторних впливів та виявити приховані залежності.

3. Пошук шляхів забезпечення керованості найбільш вагомих факторів, що детермінують прибуткові рівні, що передбачає обмеження деструктивних факторних проявів та

стимулювання зростання впливу позитивних чинників.

4. Прогнозування чисельних показників змін динаміки ідентифікованого фактору у розрізі потенційного застосування окремих інструментальних заходів управлінського впливу.

5. Обрання конкретних інструментів забезпечення керованості впливу факторів управління прибутковістю на основі здійснених прогнозних розрахунків та відповідних факторних моделей.

6. Здійснення перманентного моніторингу та оцінювання рівня ефективності імплементованих заходів безпосередньо у частині їх реального впливу на прибуткові параметри діяльності; проведення оперативної корекції на основі отриманих результатів.

Перспективним напрямком збагачення окреслених підходів процесного управління прибутковістю підприємницьких утворень може бути застосування наступних напрямків організаційних заходів: (1) дизайн мислення (design thinking) – заснований на забезпеченні цілеспрямованої політики креативізації робочого середовища управлінської діяльності, що націлено на забезпечення сприятливого психоемоційного мікроклімату всередині організації з метою максимізації індивідуальних творчих потенціалів працівників, даний підхід дозволяє культивувати внутрішню інноваційну культуру підприємства, засновану на особистій ініціативності, сприянню творчому зростанню, загальній спрямованості на інтелектуалізацію виробничо-управлінських функцій; (2) інтегроване управління ризиками та доходами (integrated risk and revenue management – передбачає забезпечення комплексного поєднання функціональних напрямків управлінської діяльності пов'язаних з фінансовим плануванням та управлінням ризиками, таким чином механізм прийняття конкретного управлінського рішення базується на результатах інтегрованого моделювання перспективних грошових надходжень, коригування та побудова сценарних моделей їх рівня в умовах різних станів екзогенного середовища; (3) сталість та відповідальне управління – передбачає побудови системи

процесного управління прибутковістю на підставі трьох рівноважних за ступенем вагомості функціональних аспектів – економічного, соціального та екологічного, при цьому, їх планування здійснюється не ізольовано, а на основі системи каузальних взаємозв'язків, у якій поліпшення одного чинника має сприяти відповідному позитивному зростанню іншого.

Таким чином, побудова внутрішньої системи управління прибутковістю підприємницького утворення має базуватися на системних підходах процесного управління, які, по-перше, розглядають прибутковість як цілісний поліфункціональний процес, по-друге, враховують актуальні ринкові практики провадження управлінської діяльності, засновані на принципах креативізації, інклюзивності, розширеній соціальній відповідальності тощо.

Висновки. В результаті проведеного дослідження було надано аналітичну характеристику процесу управління прибутковістю підприємницьких утворень. Детально розглянуто функціональні особливості прикладної ролі категорії прибутку у діяльності економічних акторів. Розглянуто ключові групи стейкхолдерів організації ефективного процесу управління прибутковістю підприємницьких структур, а саме кадровий склад підприємства, споживчий сектор, державний сектор, основні партнери та громадянське суспільство. Ідентифіковано сукупність базових завдань, що постають у рамках досліджуваної управлінської системи. Надано розлогу характеристику традиційним моделям побудови процесу управління прибутковістю – стратегічний, організаційний та системний. Формалізовано особливості прикладної імплементації пофакторної моделі та визначено перспективні підходи вдосконалення існуючих систем управління прибутковістю підприємницьких утворень (дизайн мислення, інтегроване управління ризиками та доходами, сталість та відповідальне управління).

Перспективними напрямками майбутніх наукових розвідок у даному теоретико-методичному полі є дослідження структури, складу та методичного інструментарію систем управління прибутковістю підприємницьких структур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гуменюк В. С. Теоретичні основи управління прибутком підприємств. *Інфраструктура ринку*. 2018. № 20. С. 51 – 55.
2. Мартиненко В. П., Кушик І. Л. Оцінка управління процесом формування прибутковості суб'єкта господарювання. *Інфраструктура ринку*. 2018. № 17. С. 163–168.

3. Кушик І. Л., Мартиненко В. П. Управління процесом формування прибутковості на підприємстві. *Актуальні проблеми економіки та управління: збірник наукових праць молодих вчених*. 2017. Вип. 11. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/22592>

4. Погребняк А. Ю., Ліннік І. М. Методичні підходи щодо оцінки ефективності діяльності підприємства. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва. Проблеми розвитку підприємництва в Україні*. 2017. Вип. 19. С. 187–192.

5. Мартиненко В. П., Григоренко О. В. Система управління прибутком промислових підприємств в сучасних умовах розвитку економіки. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2023. № 2 (261). С. 57–62.

6. Підлісна О. А., Саліх Х. М. А. Управління прибутковістю підприємства. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2018. № 22. С. 266–272.

7. Денисенко Л. О., Кучерявенко Ю. О. Шляхи поліпшення процесу управління прибутком на підприємстві. *Проблеми економіки організації та управління підприємствами. Вісник КНУТД*. 2014. № 1. С. 145–152.

8. Марченко В. М., Прус К. В. Аналіз методів формування витрат у системі управління прибутковістю підприємства. *Бізнес Інформ*. 2016. № 9. С. 158–162.

REFERENCES:

1. Humeniuk, V. S. (2018). Teoretychni osnovy upravlinnia prybutkom pidpryiemstv [Theoretical foundations of enterprise profit management]. *Infrastruktura rynku – Market infrastructure*, 20, pp. 51–55 [in Ukrainian].

2. Martynenko, V. P. & Kushyk, I. L. (2018). Otsinka upravlinnia protsesom formuvannia prybutkovosti subiekta hospodariuvannia [Evaluation of management of the process of formation of profitability of the business entity]. *Infrastruktura rynku – Market infrastructure*, 17, pp. 163–168 [in Ukrainian].

3. Kushyk, I. L. & Martynenko, V. P. (2017). Upravlinnia protsesom formuvannia prybutkovosti na pidpryiemstvi [Management of the process of profitability formation at the enterprise]. *Aktualni problemy ekonomiky ta upravlinnia – Actual problems of economics and management*, 11. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/22592> [in Ukrainian].

4. Pohrebniak, A. Iu. & Linnik, I. M. (2017). Metodychni pidkhody shchodo otsinky efektyvnosti diialnosti pidpryiemstva [Methodical approaches to the evaluation of the efficiency of the enterprise]. *Suchasni problemy ekonomiky i pidpryiemnytstvo. Problemy rozvytku pidpryiemnytstva v Ukraini – Modern problems of economy and entrepreneurship. Problems of entrepreneurship development in Ukraine*, 19, pp. 187–192 [in Ukrainian].

5. Martynenko, V. P. & Hryhorenko, O. V. (2023). Systema upravlinnia prybutkom promyslovykh pidpryiemstv v suchasnykh umovakh rozvytku ekonomiky [The profit management system of industrial enterprises in modern conditions of economic development]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine*, 2 (261), pp. 57–62 [in Ukrainian].

6. Pidlisna, O. A. & Salikh, Kh. M. A. (2018). Upravlinnia prybutkovistiu pidpryiemstva [Enterprise profitability management]. *Suchasni problemy ekonomiky i pidpryiemnytstvo – Modern problems of economy and entrepreneurship*, 22, pp. 266–272 [in Ukrainian].

7. Denysenko, L. O. & Kucheriavenko, Yu. O. (2014). Shliakhy polipshennia protsesu upravlinnia prybutkom na pidpryiemstvi [Ways to improve the profit management process at the enterprise]. *Problemy ekonomiky orhanizatsii ta upravlinnia pidpryiemstvamy. Visnyk KNUVD – Problems of the economy of the organization and enterprise management. Bulletin of KNUVD*, 1, pp. 145–152 [in Ukrainian].

8. Marchenko, V. M. & Prus, K. V. (2016). Analiz metodiv formuvannia vytrat u systemi upravlinnia prybutkovistiu pidpryiemstva [Analysis of cost formation methods in the company's profitability management system]. *Biznes Inform – Business Inform*, 9, pp. 158–162 [in Ukrainian].